

Pomen psihoanalitične razvojne teorije pri razumevanju dinamike kaznivih dejanj, ki zadevajo adolescente

Polona Selič*

Prispevek razloži temeljne pojme psihoanalitične razvojne teorije, s pomočjo katerih v nadaljevanju opiše sestavljenost in zapletenost razvojnega dogajanja v adolescenci. Posebno pozornost namenja adolescentni krizi, krizi in oblikovanju identitete, sekundarni separaciji in individualizaciji v adolescenci, osvetli pa tudi možne psihopatološke pojave v tem razvojnem obdobju. Slaba tretjina vseh ovadenih v letu 1999 v R Sloveniji je bila stara med osemnajst in štiriindvajset let, slaba polovica vseh ovadenih osumljencev v letu 1999 pa je bila stara do štiriindvajset let. Pod predpostavko, da se razvojno obdobje (pozne) adolescence razteza (tudi) do petindvajsetega leta, lahko zaključimo, da je bil 1999. leta malodane vsak drugi ovadeni osumljenec adolescent. Še pol manjši delež adolescentov med ovadenimi osumljenci bi bil dovolj za to, da jasno opozorimo na potrebo kriminalistične operative po dodatnem in poglobljenem poznavanju tega razvojnega obdobja. Predstavljamo ga v jeziku psihoanalitične razvojne teorije, ki sicer ne dopušča poenostavitve, omogoča pa vpogled v sestavljenost dogajanja in možnih izidov tega razvojnega obdobja. Opisane koncepte smo uporabili tudi za razlago primera, pri katerem smo v zaključnem delu tudi sodelovali.

Ključne besede: adolescenca, puberteta, identiteta, kriza, objekt, objektni odnos, nagonski vzgibi, obrambni mehanizmi, suicidalnost, tok-sikomanija

UDK: 343.3/7-053.6-159.922.8

Uvod

Kriminalistična praksa se srečuje z nekaterimi pojmi in pojavi psihoanalitične razvojne psihologije, vendar jih premalo pozna, da bi jih mogla upoštevati in/ali razumeti. Pretirana usmerjenost k dosežkom in dvigovanju ali vsaj ohranjanju odstotka preiskavanosti zaznanih kaznivih dejanj pomeni prevlado načela številčnosti na račun kakovosti kriminalističnega dela.

Pragmatizem in (pre)številne »usmeritve« terjajo svoj davek v strokovnosti, ustvarjalnosti in najbrž tudi v zadovoljstvu z delom in poklicem. Četudi pustimo ob strani vse večji dvom, ali je kriminalistični poklic še sploh *poklic* v izvornem pomenu besede, se ne moremo ogniti oceni, da je del težav, s katerimi se kriminalisti srečujejo, posledica premajhnega znanja, predvsem s področja psihologije. Morda tovrstno znanje res ne bi imelo takojšnjih in/ali dramatičnih učinkov na preiskavanost vseh obravnavanih kaznivih dejanj, brez dvoma pa bi povečalo kakovost preiskovanja določenih skupin kaznivih dejanj, zlasti tistih z elementi nasilja, onih, kjer so kakorkoli udeleženi mladoletniki, in kaznivih dejanj, ki izstopajo iz utečenih, »folklornih« načinov storitve (in priprave).

Podatki o starostni strukturi osumljencev kaznivih dejanj, ovadenih v letu 1999 v R Sloveniji, kažejo, da je bilo **11.159** od skupno 38.306 ovadenih osumljencev starih od osemnajst

Tabela 1: Osumljenci KD po starosti in spolu

Obdobje ovadbe 1/1-1999 do 31/12-1999; območje R Slovenije

Starost	moški	ženske	SKUPAJ
0 – 18 let	5973	554	6527
18 – 24 let	10232	927	11159
24 – 34 let	8238	1200	9438
34 – 44 let	5298	870	6168
44 – 54 let	2392	649	3041
54 – 64 let	1389	161	1150
64 in več	298	99	397
		manjka podatek	26
SKUPAJ	33846	4460	38306

Vir: UIT MNZ RS

Tabela 2: Osumljenci KD po starosti in spolu

Obdobje ovadbe 1/1-2000 do 30/12-2000; območje R Slovenije

Starost	moški	ženske	SKUPAJ
0 – 18 let	5840	552	6392
18 – 24 let	9914	1111	11025
24 – 34 let	8678	1034	9712
34 – 44 let	5442	1047	6489
44 – 54 let	3065	736	3801
54 – 64 let	946	174	1120
64 in več	407	101	508
		manjka podatek	27
SKUPAJ	34318	4756	39074

Vir: UIT MNZ RS

* Polona Selič, univ. dipl. psihologinja, doktorica psiholoških znanosti, Uprava kriminalistične policije, Oddelek za preiskovalno podporo, Štefanova 2, 1000 Ljubljana

do štiriindvajset let (slaba tretjina ali 29,13% vseh ovadenih). Vseh osumljencev, starih do štiriindvajset let, je bilo **17.686**, kar je slaba polovica (46,17%) vseh ovadenih osumljencev v letu 1999, od tega je bilo osumljencev, mlajših od osemnajst let, 17,04%, kar je šestina vseh ovadenih.

Leta 2000 je bila starostna struktura ovadenih osumljencev v R Sloveniji podobna. **11.025** od skupaj 39.074 (28,21%) osumljencev je bilo starih osemnajst do štiriindvajset let, šestina (16,36%) pa do osemnajst let. Vseh osumljencev, starih do štiriindvajset let, je bilo **17.417**, oziroma 44,57%, torej skoraj polovica.

Pomemben del osumljencev kaznivih dejanj je tako mogoče z vidika razvojne psihologije opisati kot pozne adolescente. To razvojno obdobje ima posebne značilnosti, ki so povsem drugačne in neprimerljive z značilnostmi obdobja večje osebnostne zrelosti, kar naj bi bila odraslost in kasnejša starost. Če s kronološke starosti *a priori* sklepamo na zrelost, če od polnoletnega človeka po avtomatizmu pričakujemo tudi osebnostno odgovornost in odraslost, ravnamo narobe. Tovrstna napačna izhodišča botrujejo ne samo napačnim pričakovanjem, ampak predvsem neustreznim pristopom k osumljencem, žrtvam in drugim, s katerimi prihajajo kriminalisti v stik. Poleg te napake v odnosu pa je lahko še bolj usodno nerazumevanje ali napačna razlaga (elementov) obravnavanega kaznivega dejanja. Tako ni vseeno, ali kriminalisti preiskujejo posilstvo, spolno nasilje, spolni napad na otroka, kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja, povzročitev splošne nevarnosti, kazniva dejanja zoper premoženje in podobno, v resnici pa gre za krive ovadbe ali odnose, ki jih pokriva 230. člen KZ RS.

Če ne razumemo, kaj se dogaja z (in med) ljudmi, ki jih obravnavamo kaznivo dejanje kakorkoli zadeva, ga v nekaterih primerih ne moremo strokovno neoporečno preiskati. Takšno razumevanje pa lahko temelji predvsem na razumevanju in poznavanju zakonitosti in značilnosti razvojnega obdobja, v katerem je osumljenec in/ali žrtev (oškodovanec), sociokulturnih okvirov, materialne prikrasnosti oziroma blagostanja, zdravstvenega stanja in podobno.

V nadaljevanju bomo predstavili obdobje adolescence v luči psihoanalitične razvojne teorije, nato pa s študijo primera ponazorili pomen in vlogo nekaterih psiholoških konceptov. Čeravno pretežno uporabljamo *moški spol* (na primer *adolescent, mladostnik*), se besedilo vseskozi nanaša tako na moške kot na ženske.

Razlaga osnovnih pojmov

Osnovni pojmi, ki jih bomo uporabljali, so: **objekt, objektni odnos in prilagajanje**. Da bi jih lahko vsaj v grobem razložili, moramo poseči tudi v najzgodnejša razvojna obdobja, saj človekovo življenje razumemo kot razvoj, ki poteka v sta-

dijih od fetalne prek otroške, mladostniške, zrele in starostne dobe do smrti (Selič, 1999). Vsaka razvojna faza ima svoje zakonitosti in procese. Človeka razumemo celovito, v njegovih bioloških, psiholoških in socialnih razsežnostih. Zato o videzu, samovrednotenju, psihosocialnih interakcijah, življenjskih (stresnih) dogodkih in značilnih načinih vedenja neke osebe ne moremo govoriti drugače kot v razvojni perspektivi, z vključevanjem celotne življenjske zgodovine. V tej so za oblikovanje osebnosti ključnega pomena izkušnje, osebe, odnosi in dogodki iz zgodnjega otroštva.

Objekt je tisto, preko česar doseže nagonška težnja svoj cilj. Cilj nagonskega vzgiba je razbremenitev napetosti oziroma doživljanje zadovoljstva. Tako je objekt »tisti« ali »tisto«, od kogar (česar) pričakuje oseba zadovoljitev potrebe (Praper, 1989, 1995). Mnogi teoretiki so potrebo po objektu postavili nad samo zadovoljitev (Kondić, 1987), **objektni odnos** pa opisali kot različne načine objektne investicije oziroma kot skupino interakcij med osebo (subjektom) in objekti, vključno z organizirajočo vlogo staršev, zlasti matere. Objekt ne predstavlja danega dejstva in se mora (v intrapsihičnem svetu subjekta) kot takšen šele izoblikovati (konstituirati). To se zgodi v procesu ponotranjanja (internalizacije) in poravnavanja z okoljem.

Ponotranjenje je proces, ko odnosi, ki se prvotno vzpostavljajo z zunanjim svetom, postanejo intrapsihični, s čimer se zmanjša subjektova odvisnost od okolja (Blanck in Blanck, 1985). **Prilagajanje** se v Freudovih delih povezuje s prehodom od principa zadovoljstva (*neposredno in brezpogojno zadovoljevanje potreb*) k principu realnosti (*omejitve in odlog zadovoljitev*). Ego psihologi razumejo prilagajanje kot **aktivno poravnavanje** z okoljem (Kondić, 1987). Gre za vzajemen odnos. Prilagajanje je ožje in širše – subjekt vstopa v strukturo vzajemnih odnosov, kjer njegove lastne strukture izzovejo prilagoditve na njem samem in v okolju ter prek tega delovanja na okolje nazaj k sebi (Blanck in Blanck, 1985). Prilagajanje poteka v smeri razvoja (progresivno) pa tudi regresivno (skozi domišljijo, kjer je regresija v službi Jaza).

Poravnavanje z okoljem poteka od prvotne nediferencirane faze (še ni razmejitev in razlikovanja med Jazom in Ne-jazom), prek postopnega oblikovanja predstav o sebi in drugih (predstave objektov), do popolnega razlikovanja med sabo (sebstvom) in objektnim svetom. Jaz stopa v proces prilagajanja kot neodvisna spremenljivka in ga je mogoče opredeliti tudi kot posebni organ prilagajanja (Nastović, 1988). Skladno s tem lahko razumemo princip realnosti kot »princip Jaza«, razvoj pa kot proces diferenciacije, kjer so najpomembnejši dejavniki vrojene zmožnosti Jaza, delovanje nagonov in vplivi zunanjega okolja.

Freud (po Praper, 1995) je menil, da sta **libido** in **agresija** sicer biološko determinirana vzgiba, vendar je libidne in agresivne težnje razumel kot psihološki kategoriji, kot človekovi primarni potrebi, ki močno določata njegove motive. Libido

(seksualni nagon) je vsaka nagona težnja, ki ni povezana z občutkom lakote (Nikolić, 1982). Gre za psihično energijo, ki pogojuje široko paleto vedenja, povezanega z ljubeznijo v najširšem pomenu besede (spolni karakter libida). Libido sili k iskanju zadovoljstva (zmanjšanju napetosti), ki se nanaša na erogene cone. V psihoseksualnem razvoju si te sledijo od oralne faze prek analne do falično-genitalne. Libido je temeljna energija privlačnosti, ki človekovo pozornost usmerja na lastno telo, podoba o sebi ali na drugega. Libido ni sinonim za ljubezen, ki je čustvo, ki se lahko libidu priključi ali pa tudi ne.

Agresivnost je ob libidu glavno gibalno človekovega delovanja. Razumemo jo kot naravno potrebo, sprva povezano z razbremenitvijo napetosti z gibanjem (motorično praznjenje), kasneje pa z uveljavljanjem. Agresija je energija, ki človeka sili, da gre naprej. Agresija je sila akcije. Libido in agresivnost sta v antropološko prospektivni luči sredstvi individualizacije (Jerotić, 1988). Agresivnost je dinamična sila, ki omogoča razvoj, libido pa človeka usmerja h komunikaciji in socializaciji. V razvoju je pomembno, da se libido in agresija povežeta, prepleteta in med seboj nevtralizirata (Blanck in Blanck, 1985).

Psihični aparat lahko opišemo v prostorskih razsežnostih, saj funkcionira prek prostorov – **zavednega (zavestnega), pri(pred)zavednega (zavestnega) in nezavednega**. Opazujemo pa lahko tudi funkcije, ki so – preprosto povedano – **nagonske, racionalne in moralne** (po Praper, 1995). Gre za strukturalne razsežnosti **Onega, Jaza in Nadjaza**.

Ono je mogoče razložiti kot iracionalne zahteve po zadovoljivi nagonskih vzgibov (teženj), medtem ko Nadjaz vztraja pri neracionalnem samoopovedovanju. Jaz je racionalen in zajema funkcije (proces), s katerimi človek vzpostavlja stik z okoljem, kontaktira navzven (zaznavanje), ima shranjene spomine na pretekle izkušnje in posledice lastnega ravnanja, kar omogoča predvidevanje in dojemanje časa. Jaz se zmote »premikati«² vzdolž časovne dimenzije. Ker lahko predvidi posledice določenih dejanj, lahko zahteva **odlog** zadovoljitev, določa posebne pogoje, aktivira obrambne odzive oziroma mehanizme ter z njimi zmanjšuje napetost. Jaz v svojem delovanju vzpostavlja ravnotežje med Onim in Nadjazom z močjo argumentov, za razliko od drugih dveh struktur, ki delujeta po načelu »argumenta«² moči. Zahteve Onega in Nadjaza si vseskozi nasprotujejo. Jaz vzpostavlja ravnovesje navznoter in navzven (zahteve okolja).

Razvojno gledano sestavljajo notranji svet novorojenčka občutki ugodja in neugodja (po Nikolić, 1982). Telesne potrebe in premočni dražljaji iz okolja izzivajo neugodje, zadovoljitev potreb in prenehanje neustreznega zunanjega draženja pa vzbudita ugodje. Menjava teh občutkov sooblikuje psihično instanco, ki jo bo otrok kasneje prepoznal kot svoj Jaz. Dojenček sestavi prvo predstavo o sebi po principu ugodja, zato vse »dobro«² občuti kot del sebe, zavrača pa neugodje in

tisto, kar ga povzroča. Na ta način je »dobra«² mati, ki ga zadovoljuje, del njega. Ko (če) se odstrani, je prestrašen. Ponavljanje te boleče izkušnje privede otroka v prvem letu do spoznanja, da mu velik del ugodja, ki ga doživlja Jaz in ga vgrajuje v predstave o sebi (predstave sebstva), ne pripada v celoti. Nauči se prepoznavati meje lastnega telesa in razsežnosti zunanje realnosti. Prva predstava sebstva je slika lastnega telesa. Difuzni občutki so že organizirani v izkušnje, ki pa jim manjka sinteza. Notranja sinteza zaznanih vsebin (občutkov in odzivov nanje) zbere difuzne psihične elemente v primitivno in provizorično organizirano osebnost.

Glede na to, kako mati izpolnjuje svoje funkcije, ali skrbi za zadovoljevanje njegovih potreb brez očitnih prekinitev zaradi fizične odsotnosti ali čustvene nestabilnosti, se gradi otrokov objektivni odnos in postaja osnova za razvoj vseh drugih odnosov (Nikolić, 1982). Otroci različno prehajajo determinirajoče stopnje razvoja – odvisno od vzajemnega delovanja vplivov konstitucije in okolja. Začetnemu stanju prevlade in menjave (ne)ugodja sledi učenje zaznavanja ter preverjanja zunanje realnosti, razvoj spominskih funkcij in oblikovanje predstave o lastnem telesu (telesni Jaz) kot temelju celotne osebnosti. Materina sposobnost in pripravljenost prilagoditi se otrokovim potrebam omogoča graditev odnosa med telesnim in duševnim. Mišljenje in intelektualni procesi dojenčka se vežejo na mater ter prevzemajo del njenih funkcij (zaznavanje, spominske sledi, uporaba časa in prostora kot merila, povezovanje pojavov). Otrokova kreacija notranjega (intrapsihičnega) sveta je povezana z materino zmogljivostjo odzivanja na njegove potrebe, kar je odraz njene sposobnosti za poistovetenje (identifikacijo) s svojim dojenčkom. Otrok s pozitivnimi/negativnimi pričakovanji pa sooblikuje tudi odnos okolja do sebe (aktivno poravnavanje).

1 O adolescenci

Psihoanalitična misel se je adolescence prvič temeljito dotaknila v tretjem poglavju Freudovih *Treh esejev o seksualnosti*. Pred tem je adolescenca pomenila le nekakšno prelomnico, ko začne mlad človek z dejavnim spolnim življenjem. Freud (1905) pa je opozoril na preobrazbo infantilne seksualnosti (subordinacija erogenih con pod primat genitalne), na različnost na novo vzpostavljenih spolnih ciljev pri moških in ženskah in zlasti na odkrivanje novih spolnih objektov onkraj meje družinskega sistema. Adolescenca je Freud opisal kot tisto razvojno obdobje, ki povezuje difuzno perverzno infantilno seksualnost in genitalno seksualnost odraslih.

Jones (1922) je v delu *Nekateri problemi adolescence* orisal povezanost adolescence in zgodnjega otroštva. Posebej je izpostavil obdobje med drugim in petim letom, ki naj bi se na nek način v »bistvenih elementih ponovilo«² (rekapituliralo) v adolescenci. Jones je menil, da razvoj v zgodnjem otroštvu določa način, na katerega preide osebnost vse stopnje adolescentnega razvoja.

A. Freud (po Kondić, 1987) je psihoanalitično razumevanje adolescence dopolnila z deloma *Ego in id v puberteti* in *Instinktivna anksioznost v puberteti*. Ugotovila je, da pride v borbi med Jazom (egom) in Onim (idom) do zatišja v latenci, z začetkom pubertete pa napetosti narasejo, ker se nagoni vzgibi kvantitativno in kvalitativno spremenijo. Razburkane nagonne potrebe prebudijo v Jazu anksioznost, saj način njegovega delovanja iz preteklega obdobja infantilne seksualnosti ne ustreza več novim razvojnim nalogam in zahtevam. Jaz zato aktivira najrazličnejše načine obrambe (*regresijo*, *represijo* (potlačitev), *formacijo reakcije* (pretvorba v nasprotno), *izolacijo*, *uničenje*, *projekcijo*, *introjekcijo*, *obrat proti sebi*, *preobrat*, *sublimacijo*). V normalnih pogojih se strukturi Jaza in Nadjaza (Super-ega) preoblikujeta in prilagodita zrejšim oblikam seksualnosti. Manj ugoden je izid v primeru, ko nezreli in rigidni Jaz zavre ali izkrivi psihoseksualno zorenje. Takrat so nagoni Onega tako močni, da povzročijo zmedo v še tako dobro socialno prilagojenem Jazu.

Med Jazom in nagonskimi vzgibi je stalna soigra, v kateri Jaz pogosto služi ciljem Onega (omogoča sproščanje energije nagonskih teženj). V odraslosti naj bi bili izrazi nagonskih vzgibov uravnoteženi z Jazom (Kondić, 1987). Ravno odkrivanje načinov razbremenitve nagonne napetosti je odraz moči Jaza, ki lahko »sodeluje« z Onim tudi prek svojih ciljev: cilji Jaza zamenjajo cilje Onega, to pa za njihovo doseganje zagotovi potrebno energijo.

Jaz obvladuje nagonne vzgibe in afekte s kompleksnimi, med seboj povezanimi akcijami psihičnega aparata, kot so *regresija*, *represija*, *projekcija* in druge, ki služijo prvenstveno prilagajanju.

Izogibanje bolečini in zunanji objektivni nevarnosti sta predhodni stopnji graditve obramb Jaza, ki temeljijo tako na Jazu kot na osnovni naravi nagonskih procesov. Na primer: *introjekcija* sodeluje v graditvi Jaza, *projekcija* ga varuje pred uničenjem, *preobrat* (reversal) prispeva k utrjevanju njegove moči, *sublimacija* pa bogati vsebino Jaza. *Izrinjanje* navadno aktivira še kateri izmed ostalih mehanizmov, deluje najbolj učinkovito (zadostuje že enkratna akcija, seveda ob stalni nasprotni investiciji v nadaljevanju; Freud (1987, str. 142), hkrati pa pomeni največjo nevarnost, saj prežene iz zavesti marsikatero vsebino nagonnega in čustvenega življenja, kar lahko pomeni grožnjo za osebno integriteto.

Identifikacija z agresorjem je način izogibanja bojazni, ko se razvije podobnost z zastrašujočim objektom, agresivnost, ki jo ta izraža, pa se prepozna kot lastna in s tem dostopna kontroli. Bolj prefinjen je mehanizem *intelektualizacije*, kjer pride do izrinjanja strah vzbujajočih vsebin, ob premestitvi konflikta na polje sekundarnega procesa. Intelktualizacija je posebej značilna za obdobje adolescence.

Vsi opisani mehanizmi so namenjeni tako omejevanju ali celo ukinjanju nagonnih vzgibov, kakor tudi prilagajanju zunanji realnosti. Krepitev Jaza in organizacija obramb sta

ključna dejavnika razvoja, enako pomembna kot zorenje nagonov. Obrambe se lahko aktivirajo proti celi paleti nagonskih zadovoljstev in zadovoljitev ali pa le proti posebnim nagonskim vzgibom. Obrambe so lahko ustrezne (niti preveč primitivne niti preveč razvite), v ustreznem ravnotežju (aktivira se zadostno, situaciji prilagojeno število mehanizmov), zlasti pa je pomembna njihova učinkovitost v obvladovanju bojazni in/ali morebitno oviranje dosežkov Jaza.

Obrambni mehanizmi se razvijajo v kronološko določenem zaporedju skozi posamezne razvojne faze kot orodje obvladovanja posebnih nagonnih vzgibov (na primer: do izrinjanja ne more priti pred diferenciacijo Ono – Jaz). Najstarejši mehanizmi so *regresija*, *uničenje* in *obrat proti sebi*. Ti niso odvisni od stopnje psihičnega razvoja. Obrambe je mogoče opredeliti tudi na podlagi njihovega delovanja v smeri zdravega prilagajanja ali oblikovanja simptomov.

Večji del adolescentnih sprememb je mogoče opaziti na ravni nagonnega in čustvenega (Kondić, 1987). Intelktualni interesi adolescentov se bistveno razlikujejo od intelektualnosti v običajnem pomenu besede. Zdi se, da adolescentovo razmišljanje ni toliko namenjeno iskanju rešitev in/ali odkrivanju smeri (rešitve), ustreznih oblik vedenja, kot zadovoljstvu, ki ga prinaša sam miselni proces in/ali pogosto burne diskusije. Osrednje teme so navadno tiste, ki ležijo v ozadju konfliktov med različnimi psihičnimi instancami (Ono, Jaz, Nadjaz). V tem smislu je mogoče bogastvo adolescentnih »življenjskih filozofij«, neredko polnih brezkompromisnosti, nestrpnosti in revolucionarnosti za vsako ceno, razumeti kot način odzivanja na nove nagonne težnje Onega. Vprašanja o vsakršnih »smislih« so odraz silovite, pogosto uničujoče aktivnosti psihe. Nagonni procesi se nekako prevedejo v jezik intelekta, povežejo se z idejami, zaradi česar jih je lažje obvladovati.

Krepitev intelektualnosti v adolescenci je posledica prizadevanja Jaza, da bi s pomočjo misli obrzdal nagone (strah pred nagonskimi vzgibi lahko v tem primeru izenačimo z objektivno bojaznijo – »nevarnost« nagonov dela ljudi inteligentne). V latenci, pred adolescenco in po njej (v zrelosti), je Jaz toliko močan, da lahko brez škode zmanjša intelektualiziranje nagonskih procesov.

2 Adolescenca in puberteta

Adolescenca in puberteta (po Nikolić, 1982) sta časovno usklajena, vendar ločena pojava. Adolescenca ima psihosocialne razsežnosti, puberteta pa je obdobje hitre telesne rasti, ko se otrok v procesu korenitih, vidnih sprememb »preobrazi« v odraslega. Traja pet do osem let in poteka v treh fazah.

2.1 Predpuberteta

Predpuberteta je čas hitre telesne rasti, ko se začnejo pojavljati drugotni (sekundarni) spolni znaki. Časovno se prekriva s predadolescenco (od enajstega ali dvanajstega do približno

štirinajstega leta), ki prinaša prehodno čustveno nazadovanje (regresijo), nemir, iz česar izhajajo težave in nesoglasja v odnosih s starši ter iskanje potrditve in podpore v družbi vrstnikov.

Za predpuberteto je značilno nasprotovanje (opozicionalnost), zavračanje kakršnekoli prisile, reda, lahko tudi higienskih navad, teatralnost v vedenju ter izogibanje vidnim izrazom in znakom nežnosti.

2.2 Puberteta

Puberteta v ožjem smislu je obdobje, ko dobijo deklice prvo menstruacijo in doživijo dečki prve ejakulacije. Sočasno nastopi osrednja faza adolescence (traja približno do osemnajstega leta) s posebnostmi v psihičnih procesih in pojavih, ki so vidne in občutene kot stanje, podobno žalovanju in razočaranju (po Nikolić, 1989).

Adolescent se zateka v intelektualiziranje, besede izenačuje s stvarmi, dejanja z namerami, fantazme z realnostjo. Še zmeraj prevladuje nezrela seksualnost, pomešana z motenimi predstavami o lastnem telesu.

V svojih uveljavitvenih prizadevanjih skuša adolescent delovati kar se da neodvisno na vseh področjih. Zelo hitro dobi občutek odrinjenosti, nerazumljenosti s strani staršev, pred katerih avtoriteto beži. Bolestno si želi biti »nekaj posebnega«, vendar se njegova izvirnost pogosto izniči s togo konformnostjo skupini vrstnikov (konformizem v antikonformizmu). Potrebo po samostojnosti dodatno zastruje finančna odvisnost od staršev.

2.3 Postpuberteta

Postpuberteta nastopi, ko se zaključijo fiziološke in anatomske spremembe v puberteti. Ta prehod je težko jasno opredeliti, sovпада pa s prenehanjem telesne rasti, ko se fiziološko zorenje različnih organov še nadaljuje in je spolna zrelost že dosežena.

Postadolescenca je lahko obremenjena s krajšimi epizodami občutkov depersonalizacije (razosebljenosti; po Nikolić, 1982), z izbruhi psihoseksualnih konfliktov in krizo samopodobe. Postadolescent navadno že sprejme zakonitosti časa ter izbere partnerja, kjer pa je mogoč tudi beg v zakonsko zvezo kot navidezna rešitev odnosov s starši.

Postpuberteti ustreza na planu socialnega vedenja faza prodornosti, ko mlad človek zakorači v svet odraslih (se zaposli), oziroma se intenzivno ukvarja s študijem in njegovim dokončanjem. Bolj ko se čuti odraslega in odgovornega za lastno življenje, lažje sprejema in razume druge odrasle.

3 Značilnosti adolescence

Adolescenca prinaša mladostniku obilo razvojnih nalog in preizkušenj, saj mora iz kaosa najrazličnejših vsebin in ener-

gij, iz neubranosti telesnega, duševnega in socialnega dozorevanja izluščiti lastno identiteto, izoblikovati svojo spolno vlogo, urediti odnose s starši na kakovostno drugačni ravni, opredeliti odnose z vrstniki ter utrditi svoj odnos do dela in ustvarjalnosti (po Žmuc-Tomori, 1983).

Začetek in trajanje adolescence sta določena z osebno zgodovino vsakega mladostnika posebej, zato je kronološka starost še najmanj pomembna, le zaporedje pojavljanja bio-psihosocialnih pojavov in procesov je razvojno določeno. Telesna rast je navadno najbolj intenzivna pri štirinajstletnih dečkih in dvanajstletnih deklicah. Deklice približno dve leti prej tudi preidejo to razvojno fazo. Okolje pogosto izzove pri mladostniku najrazličnejše psihične odzive, kot so padec šolskega uspeha, pretirane diete, prisilno ukvarjanje z lastnim videzom, depresivnost in nasilno vedenje, kar vse lahko napoveduje patološke pojave in stanja, ki se v nekaterih primerih razvijajo bodisi v nevrozo bodisi v psihozo.

Mladostnikovi spolni interesi se v adolescenci praviloma razplamtijo. Porušeno psihoseksualno ravnotežje se odsliskava na mnogih področjih in/ali pojavih. V ospredju so masturbacija, telesna samopodoba, socialno delovanje ter potrebe adolescenta glede na možnosti in zahteve okolja.

• Masturbacija

Za mnoge mladostnike je masturbacija edini način zadovoljevanja spolnih želja. Če ob tem doživlja pretirane občutke krivde, skuša adolescent nadzorovati fantazme in se masturbacijskemu aktu odreče. Masturbacija je pomembna za pridobivanje izkušenj v zvezi z lastnim doživljanjem in občutenjem spolnosti in za oblikovanje fantazmov, ki ustrezajo ravni zrele seksualnosti (Nikolić, 1982).

• Telesna samopodoba

Masturbacija vključuje spolne organe v telesno samopodobo, spremljajoči fantazmi pa se vpletejo v **spolno identiteto**. Adolescent spoznava in doživlja svoje telo – če je ta proces moten, mu lastno telo ostane tuje – kot da mu ne pripada in nima nad njim nobenega nadzora ali celo, kot da ne obstaja. V tem primeru poskuša potrditi, dokazati obstoj svojega telesa na različne izkrivljene načine, kot so poskusi samomora, bulimija, anoreksija in zloraba drog. Za takšnega adolescenta je masturbacija neuspešen prehod na heteroseksualne odnose, telo pa z odporom doživlja kot nekaj grozečega.

Ko mladostnik vzpostavi seksualne odnose in začne bolj ali manj dejavno spolno živeti, potreba po masturbaciji (v normalnih razmerah) ugasne. Če pa ojdipska stiska ni presežena in ne pride do dejavnega spolnega razpleta, lahko postane masturbacija prisilna (kompulzivna).

• Socialno delovanje adolescenta

V adolescenci pride do razvrednotenja (devalvacije) vrednot iz otroštva, pogosto je pripisovanje (*projekcija*)

občutka lastne neustreznosti in neuspeha na okolje ter *nadkompensacija* v smeri upornosti brez razloga in nasilnosti (Nikolić, 1982; Žmuc-Tótori, 1983).

Adolescent se razvije v zdravo odraslo osebo, če reši notranje konflikte in uresniči svoje sposobnosti. S tem je povezana tudi **socialna prodornost in uveljavitev**, ki pa jo še bolj določajo tri skupine dejavnikov:

- 1 **kakovost medosebnih odnosov v otroštvu** – v adolescenci se na nek način »ponovi« razvoj iz zgodnjega otroštva, pri tem so osrednjega pomena odnosi z nosilci avtoritete in objekti ljubezni (starši);
- 2 **kakovost izida ojdipske situacije in delovanje Jaza** – s tem so povezani obrambni mehanizmi, frustracijska toleranca in različna poistovetenja mladostnika;
- 3 **instanca Nadjaza in idealnega Jaza** – obe instanci določata adolescentov odnos do socialne realnosti in njegovo vlogo v njej.

• **Adolescentove potrebe glede na okolje**

Okolje (fizično, intelektualno, kulturno, socialno, zlasti pa emocionalno) dodobra uokviri proces doseganja avtonomnosti (posebej bivanjski pogoji in čustvena klima). Adolescent sporoča svoje potrebe na kaj različne načine – obnaša se izzivalno (zlasti, če je zadovoljena njegova potreba po varnosti), v skupini vrstnikov sproža antagonizem, kar mu potem služi kot izgovor za lastni negativizem, ter neguje svojo brezčutnost (občutek, da do nikogar/ničesar nič ne čuti, se mu zdi realen). Če starši ne vidijo mladostnikovega ravnanja v luči iskanja lastnega jaza in prostora v svetu in jemljejo njegove (ali njene) izjave, geste, dejanja in/ali zahteve »osebno«, lahko pride do velikih nesporazumov in težko premostljivih prepadov.

4 **Adolescentna kriza**

Proces adolescentovega zorenja – opuščanje starega, iskanje, odkrivanje in prevzemanje novega, vprašanja, dileme, strahovi, bežanja in zavetja – je univerzalen, vsakomur dan z njegovo človeškostjo in rastjo v odraslost. Raznolike so le manifestacije, med katerimi je najbolj očitna adolescentna kriza.

V tem obdobju mora osebnost doseči tako imenovano ponovno ločitev in osamosvojitvev (sekundarno separacijo) od staršev (primarno separacijo doseže otrok okoli tretjega leta starosti), zmanjšati odvisnost od vrstnikov, utrditi zrelo seksualnost (predvsem raven t. i. genitalne seksualnosti in združitvev nagonskih vzgibov in nežnosti – seksualnega in erotičnega) in jasno spolno identiteto (Nikolić, 1982, 1989). Pridobljene psihične in fizične izkušnje se združijo v doživljanju in vrednotenju samega sebe, struktura mladostnikove osebnos-

ti pa se utrdi tudi z različnimi poistovetenji. Uresničitev teh razvojnih nalog je odvisna od minulega razvoja, t. i. moči Jaza, značilnosti družinskega in širšega družbenega okolja in od morebitnih naključnih dogodkov, kot so težje somatske bolezni ali poškodbe, selitev v drugo socialno okolje in podobno.

O popolnoma zreli, integrirani osebnosti bi težko govorili, saj poznamo le stopnje zrelosti, ko se tej idealni celoti bolj ali manj približujejo. Opišemo pa lahko nekatera merila, s pomočjo katerih določamo **moč Jaza**, ki jo je mogoče razumeti (Jerotić, 1988) kot stopnjo zrelosti. To so:

- **sposobnost ljubiti drugega človeka** – gre za ljubezen brez prevladujočega narcizma (»ljubiti« sebe v drugem)
- **ustrezna toleranca za neprijetnosti, bolečine in trpljenje** – nasprotje tega je izogibanje vsakršnim bolečinam, tako duševnim kot telesnim, kar je ena od značilnosti »našega« časa, močno obarvanega s prvimi infantilne regresije, posledica česar so tudi zlorabe zdravil in materialnih dobrin
- **zrela zavest** (kot nasprotje infantilni zavesti) – vključuje nadzor nagonskih želja in upoštevanje moralnih standardov; nezrela zavest je obremenjena s strahom, grožnjami in občutki krivde, do sebe in drugih se obnaša sadistično ali mazohistično (v ozadju je Nadjaz, oblikovan ob pretirano strogih starših, ali pa neizoblikovan zaradi zanemarjanja od staršev); za nezrelo zavest je značilna patološka obrambna identifikacija (kot nasprotje normalni razvojni identifikaciji, ko se otrok poistoveti z osebami, ki jih spoštuje in ljubi), ki ne temelji na čustveni pripadnosti, ampak izhaja iz potrebe po varnosti (»ogrožena« osebnost se poistoveti z osebami, ki so izvor strahu); posledica patoloških identifikacij so lahko pretirano maskuline ali feminine poteze, ki sooblikujejo sadistično ali mazohistično življenjsko naravnanost
- **zmožnost nadzora lastnih nagonov** – pomeni upravljanje z biološko dano seksualno in agresivno energijo brez impulzivnih in/ali eksplozivnih praznjenj
- **umirjena agresivnost** brez reakcij jeze ali sovraštva in brez pretirane anksioznosti
- **zmožnost neodvisnega delovanja**.

4.1 **Normativna kriza – normalni razvojni pojav**

Adolescenca je obdobje, ko krize niso samo »normalne«, ampak so celo nujne (Nikolić, 1982). Kriza se kaže v dveh skupinah pojavov – kot psihične težave ob redefiniranju adolescentove sposobnosti ljubiti (drugega), ob samopodreditvenih in uveljavitvenih težnjah in – kot psihopatološki pojavi (poskusi samomorov, toksikomanije), ki ogrožajo adolescentovo življenje.

• **Sposobnost ljubiti (drugega), potreba po samopodreditvi in uveljavitvi**

Psihične težave, povezane s sposobnostjo ljubiti drugo osebo, izvirajo iz nezavednega zavračanja odraslosti ter iz pobud Jaza in Nadjaza. Posebnosti zgodnjetroškega

razvoja, ko (če) so bile otrokove infantilne seksualne želje frustrirane in so zasenčile njegov narcizem, ko (če) so se incestuozne fiksacije na starše v svoji pretirani intenzivnosti ohranile še skozi celotno obdobje latence in, ko (če) je bil Nadjaz prehitro izgrajen, vodijo v adolescenco podaljšanega (prolongiranega) tipa.

Izstopajoča značilnost motenj v adolescenci je grožnja v podobi objektov ljubezni iz infantilne preteklosti (gre večidel za starševske like). Naraščajoča anksioznost vzpodbuja poskuse »eliminacije« (pretežno na simbolni ravni) teh infantilnih objektov ljubezni. To pa spreminja adolescentovo sposobnost ljubiti drugega in njegova prizadevanja v tej smeri so bržkone poskus obrambe pred zvezo z objektom infantilnih želja (Kondić, 1987).

1 Obramba s premestitvijo libida

Namesto progresivne ločitve (separacije) od staršev usmerijo mnogi adolescenti svoj libido ven iz kroga družine – k bolj ali manj prepoznavnim »nadomestnim« staršem, k izstopajočim likom vmesne generacije (med starševsko in lastno) ali k povsem nasprotnim likom, prehodnim homo- ali heteroseksualnim prijateljstvom in/ali k adolescentnim združbam.

Preuranjena preusmeritev libida kaže na obrambni značaj manevra, ki spremeni pomen infantilnih objektov. Seksualne in agresivne težnje lahko brez katastrofalnih posledic dosežejo raven zavesti ter poiščejo možnost (objekt) svoje uresničitve zunaj družine. Ti novi objekti (ljubezni) pa dodobra določijo obliko premestitve, ki je lahko neofenzivna, idealistična, asocialna, kriminalna in podobno.

2 Obramba s preobratom čustev (inverzijo afekta)

Ta vrsta obrambe je dinamično vzeto bolj škodljiva od prejšnje, čeprav je videz drugačen. Adolescent ne premesti libida s starševskih objektov, ampak Jaz predela investicije (čustva) v njihova nasprotja (spoštovanje v prezir, ljubezen v sovraštvo, odvisnost v upor), kar sicer ne prekine tesne povezanosti s starševskimi liki, povzroči pa ogromno trpljenja pri vseh članih družinskega sistema. Zaradi stalne anksioznosti in preplavljanja občutkov krivde se obrambe krepijo (zlasti zaničanje pozitivnih čustev in t. i. formacija reakcij). Obrambno invertirana agresivnost in sovraštvo sta za Jaz neznosna grožnja, zato si pomaga s projekcijo in v starših »prepozna« svoje preganjalce, tlačitelje in mučitelje, kar se lahko stopnjuje do paranoidnih reakcij. Mogoč pa je tudi obrat agresije od drugih (objektov) k samemu sebi, kar se kaže kot depresivnost, samouničevalne težnje, samomorilnost in zaničevanje samega sebe.

3 Obrambni pomik libida na lastno sebstvo

Kadar premočne zavore (inhibicije) in anksioznost onemogočijo investicije v objekte zunaj družine, lahko adolescent pomakne libido na lastno sebstvo ter ga

investira v Jaz in Nadjaz. Navadno začne gojiti veličinske ideje in fantazme neomejene moči, izjemnih podvigov ali celo odrešiteljskega poslanstva. Posledice investicije libida v sebstvo se lahko kažejo v hipohondričnih slikah.

4 Obramba v smeri regresije

Navezanost na infantilne (večidel starševske) objekte stopnjuje anksioznost in zdi se, da takšna situacija sili adolescentov Jaz v uporabo vse bolj elementarnih in primitivnih obramb. Regresivne spremembe se kažejo tako v funkcioniranju Jaza kot v organizaciji libida. Meje Jaza se razširijo ter zajamejo tudi dele objektov, kar vpliva na spremembo adolescentovega videza, osebnostnih značilnosti in stališč. V ospredju sta regresivna mehanizma projekcije in identifikacije. Slabše delovanje Jaza se lahko odlikava v stanjih zmedenosti, saj je tudi stik z realnostjo osiromašen.

Takšna regresija prinese le navidezno razbremenitev – anksioznost se navidezno zmanjša, pojavi pa se ekzistencialna stiska in/ali strah pred izgubo identitete (A. Freud, 1947).

5 Obramba pred nagonskimi vzgibi

Če ojdipski in predojdipski objekti zadržijo čustvene investicije, se začne Jaz upirati zadovoljivosti nagonskih teženj (Nikolić, 1982, 1989). Najbolj pogosta načina spoprijemanja z nagonskimi vzgibi sta *asketsko vedenje* in *brezkompromisna drža*.

Pri *asketskem vedenju* se Jaz odreče vsem zadovoljstvom – odreče se celotnemu telesnemu blagostanju (hrana, spanje), ker se ne zna drugače spopasti z grozečimi silami Onega, saj zaradi stopnjevanje anksioznosti ne zmore več razlikovati med vitalnimi in drugimi potrebami, med zdravim in bolnim, med dopustnim in prepovedanim.

Brezkompromisna drža pa je zavestno sprejemanje in spoštovanje nekaterih moralnih in asketskih principov, brez izjem in popuščenja. Takšna drža zmanjša adolescentovo prilagodljivost in upoštevanje realnosti. Kljub temu, da čuti in sluti, kako je za ohranitev biopsihosocialnega blagostanja včasih nujno sklepati kompromise, nekako ne uspe uglasiti duševnega in telesnega, ljubezni in sovraštva, realnosti in fantazmov, aktivnosti, pasivnosti, instinktivnih nagibov in delovanja Jaza.

Heteroseksualne odnose adolescentov je v splošnem mogoče opisati na dveh dimenzijah (Kapor, 1988). *Ekspresivna/instrumentalna orientacija* temelji na skupni zabavi, zveza naj bi adolescentu nekaj »prinašala« (vidik *instrumentalnosti*), z njo naj bi nekaj pridobil(a) – ugled, status, materialne koristi, varnost in podobno. Druga dimenzija se razteza od *čustvene angažiranosti* (zelo zaljubljeni) do *neangažiranosti*. Kratkotrajne, površne zveze so navadno instrumentalno orientirane in čustveno neangažirane. Ekspresivna orientacija ob

čustveni angažiranosti običajno izzveni v intenzivni, vendar kratkotrajni zvezi. Trajnejši odnosi so instrumentalni, spremlja pa jih čustvena angažiranost. Različnost orientacij ustvarja konflikte med heteroseksualnima partnerjema, ki (če) imata pomembno različne cilje, kot so zabava, nov način dokazovanja neodvisnosti, pridobivanje socialnih veščin in podobno.

Najbrž ni pretirana trditev, da se v odnosu, ki ga ima mlad človek do spolnosti, zrcali ves njegov odnos do sveta in obratno – adolescent gradi svoj odnos do sveta tudi prek doživljanja spolnosti (Žmuc-Tomori, 1983). Področje spolnosti in razvoj spolne identitete je ravno zato tako občutljivo, saj se tesno dotika samospoštovanja in ocene lastne vrednosti. Fantje razvijejo svojo »moškost« ne le v sozvočju s spolnostjo v ožjem pomenu, ampak tudi glede na lastnosti, ki jih kulturno okolje potrjuje kot »moške«. Enako velja za dekleta, ki velik del svoje pozornosti posvetijo vprašanju, ali bodo kot ženske ljubljene.

Neredko se mlad človek regresivno vrača na narcistično stopnjo malega otroka in v partnerju (če ta sploh predstavlja realni objekt) ljubi tisto »svoje« (kar je bilo, ali bi želel, da je). Erotično se ne preplete s seksualnim, zato je erotizem mnogih adolescentov podoben tistemu iz časa, ko genitalno in negenitalno še nista bila združena, ob težnji po absolutnem zadovoljstvu in zanikanju realnosti. Mnogi adolescenti delujejo na polju čustev in čutnosti infantilno, čeravno dosežejo ustrezno intelektualno zrelost.

Adolescenti pa pogosto ne iščejo drug pri drugem spolnosti v najožjem pomenu, ampak varnost, ki je od staršev in družbe niso dobili dovolj. Potreba po varnosti spremlja človeka od rojstva do smrti. Otrok je v svojem primarnem čustvenem odnosu z materjo povsem neobglen. Za njegov razvoj ni pomembno samo tisto, kar se zares dogaja, ampak so pomembne tudi vse otrokove zavestne in nezavedne predstave in doživljanja. V zgodnjem otroštvu, ko se Jaz še oblikuje, je popolnoma odvisen od količine in kakovosti materine ljubezni – takrat še ne razlikuje med naklonjenostjo, ki jo čuti do sebe, in tisto, ki jo čuti do matere. Ljubezen do sebe je pogosto eden bolj napačno razumljenih pojavov. V sebi in drugih ljubimo idealni Jaz. Nekateri avtorji vidijo v ljubezni težnjo k idealnemu (Jerotić, 1988), medtem ko Freud razume ljubezen kot bolj ali manj prikrito sebičnost, kar je poznejša psihoanalitična misel opredelila kot (pre)veliko poenostavitev.

K »napačnemu« izboru partnerja pa ogromno prispevajo nevrotična osebnostna organizacija, negativne konstitucijske lastnosti in moteči vplivi okolja, zlasti staršev. V takšnem primeru se dva človeka navežeta drug na drugega zaradi prikrasnosti, nerešenih intrapsihičnih konfliktov iz zgodnjega otroštva, ki jih potem projicirata v svoj psevdobjektni odnos. Odnos sam pa spremenita v prizorišče ponesrečenega »preigravanja« nezavednih konfliktov. Izbira partnerja pa vendarle ni absolutno določena. Soigra determiniranosti in svobodne izbire je odraz nevrotičnosti oziroma duševnega zdravlja. Ne-

vrotike v večji meri »določajo« nezavedne pobude. Zrelejše, boljše integrirane osebnosti, manj podvržene bojaznim, agresiji in samodestruktivnosti, pa izbirajo bolj svobodno, zavestno in zadovoljujoče.

Pri adolescentih je večkrat mogoče opaziti tragično nasprotovanje med obema temeljnima, obče človeškima energijama – med erotično-seksualno potrebo in potrebo po moči (po Selič, 1992). Kadar prevlada slednja, lahko govorimo o mladem človeku, ki ni zmožen ljubezni. Nezmožnost ljubiti (drugega) – prevlada agresije – se samo nasloni na siceršnjo zaposlenost s sabo (tudi v seksualnem smislu). Potreba po uveljavitvi seveda prisili takšne negotove, nevrotično strukturirane osebnosti v množico »podvigov«, oropanih bližine in topline. Marsikateri adolescent dokaj slabo lovi ravnotežje v heteroseksualnih odnosih, ker v njegovi duševnosti potreba po vladanju, po potrjevanju svoje moči, preglasi potrebo po ljubezni in predanju. Nekateri ostanejo v tem smislu večni adolescenti.

Mladi, ki ljubezni niso zmožni (ne zmorejo niti dajati niti sprejemati ljubezni), navadno niso bili ljubljene. Nekateri so ljubezen do staršev pomešali s sovraštvom, grobstvo in krutostjo. Drugi težko ljubijo kogarkoli zato, ker tudi sebe ne. Vzrok za to tiči v poenostavljeni resnici, da se mnogi adolescenti ne marajo, ker so se v dosedanjem življenju pokazali drugačni, kot so od sebe pričakovali, ali pa so to od njih pričakovali pomembni Drugi (na primer starši). Pogosto je mogoče srečati mladostnike, ki sebe ljubijo narcisoidno in so skrajno sebični v odnosih z Drugimi. Neredka težava v partnerskih odnosih je tudi umetni razkol med erotiko in seksualnostjo, v ozadju katerega je sled Ojdipovega kompleksa, navadno kot posledica napačne ali pretirane identifikacije s staršem nasprotnega spola.

• Psihopatološke manifestacije, ki ogrožajo življenje adolescenta

Psihopatološke manifestacije v adolescenci so težje razumljive kot tiste v otroštvu, kar poveča zahtevnost njihovega prepoznavanja in odpravljanja, pa tudi vpliv na nadaljnji duševni razvoj. Poleg tega odrasli v svoj odnos do adolescenta neredko vnašajo zagrenjenost, nezadovoljstvo zaradi lastnega slabo opravljenega identitetnega boja, čeprav njihovi morebitni življenjski porazi ne bi smeli kratiti mladostnikove svobode samouresničevanja (Žmuc-Tomori, 1983).

1 Suicidalnost

Nezrel Jaz, ki je v odnosih z Onim in Nadjazom negotov, ne vzdrži nasprotij med pravim in lažnim sebstvom.

Sebstvo najpreprosteje opišemo kot »osebo samo«, kot celoto telesnega in duševnega zavedanja o samemu sebi (Kondić, 1987). Patološko sebstvo je naravnano obrambno (Winnicott, 1972) in zakriva pravega. Ta delitev sebstva na »pravo« in »lažno« je povezana s Freudovim konceptom »notranjega« (internega) sebst-

va (Nikolić, 1982), ki ga upravljajo predgenitalni in genitalni nagoni, in »zunanjega« (eksternega), usmerjenega v zunanje okolje, s katerim vzpostavlja odnose. »Pravo« sebstvo daje občutek resničnosti na ravni zavedanja (na primer *tako čutim, to želim*), medtem ko se »lažno« odraža v občutkih neresničnosti (na primer *to ni moje, ne tiče me se, tega nočem*). Pri vsakem človeku je določena stopnja lažnega sebstva nujna, saj se že pri otroku transformira v socialno adaptacijo, oziroma se kaže kot sposobnost sklepanja kompromisov. Ta nujni del lažnega sebstva deluje prilagoditveno.

»Pravo« in »lažno« sebstvo stopata v različna razmerja, ki so pretežno samoohranitvena. Včasih »lažno« sebstvo deluje kot »pravo« (na primer v nekaterih vrstah medosebnih odnosov). »Lažno« sebstvo lahko tudi varuje »pravega«, medtem ko »pravo« o(b)staja kot potencial (na primer duševna bolezen je v tem smislu varovalo osebe pred izkrivljenim okoljem). »Lažno« sebstvo se pri duševno zdravih ljudeh odraža v ubranih in urejenih medosebnih odnosih, kadar to osebi prinese socialni položaj, ki ga prek »pravega« sebstva ne bi mogla doseči. Včasih pa »lažno« sebstvo ne more odkriti možnosti in ustvariti pogojev, v katerih bi se lahko pokazalo in delovalo »pravo«. Suicidalnost je izhod iz neznosne konfrontacije med obema. Pride do uničenja celotnega sebstva, da bi se preprečilo uničenje »pravega«.

2 Toksikomanija

Skrb ob morebitni zasvojenosti, zaradi katere se mnogi starši zelo nestrpno in včasih celo panično odzivajo, je utemeljena zlasti pri nevrotično motenih mladostnikih, in pri tistih, ki mehke droge (kanabis) zamenjajo za trde. Na razvoj odvisnosti vplivajo delovanje droge, sociokulturne razmere, dostopnost in priložnost za uživanje, predvsem pa osebnost uživalca. Mejo med »normalnim« in »nenormalnim« določata uporaba (uživanje še neškodljive količine droge, po tradiciji dopustne) in zloraba droge (uživanje večjih količin, ki ogrožajo telesne in duševne funkcije in dejavnosti (Žmuc-Tomori, 1983)).

Toksikomanijo lahko razumemo kot adolescentov poskus zadovoljevanja novih, drugačnih, posebnih želja. Odvisnosti je več pri fantih (Nikolić, 1982). Možna razlaga je v opredelitvi ženske spolne vloge, ki dopušča več možnosti za izražanje mazohističnih nagibov v smislu odvisnosti in pasivnosti.

Odvisnik zavrača vrednostni sistem staršev in pri več kot polovici toksikomanov je družinski sistem resno moten (Nikolić, 1989), kar je posledica bodisi odsotnosti očetovega lika, bodisi psihičnih težav enega ali obeh staršev. Odnos do droge je ambivalenten – gre za dober objekt, ki prinaša ugodje, in hkrati slab objekt, ki škodi in nazadnje povzroči resno bolezen. Odvisnik se zaman ozira za samopotrditvijo, ki jo (v »normalnih« razmerah) prinašata urejena genitalna seksu-

alnost in uveljavitev v socialnem okolju (sublimacije). Zaradi nezrelega in šibkega Jaza, pomanjkljive zmoglosti za odlog takojšnje zadovoljitve, primanjkljavev v genitalni organizaciji in fiksacij (zlasti v oralni fazi – regresija Jaza in libida), si prizadeva takšen adolescent doseči sprostitev napetosti s pomočjo (z zlorabo) droge. Če je regresija še globlja in seže do narcizma, pride do inkorporacije droge – ne skozi usta, ampak skozi kožo.

Objektni odnosi pravih odvisnikov so predgenitalni. Objekt je nenadomestljivo povezan z instinktivnimi potrebami in ne obstaja samostojno, neodvisno (enako velja za potrebe objekta). Poleg tega so objektni odnosi mazohistični in vodijo v izgubo objekta (zaradi oralne inkorporacije), kar prebudi žalost ter oblikuje zvezo med ugodjem in trpljenjem, ki se erotizira, postane nadomestilo za libidni objekt. Agresivnost do drugih se obrne navznoter.

5 Psihosocialna organizacija osebnosti v adolescenci

Adolescentov libido se od starševskih objektov usmerja k novim. Jaz pa se sooča z nujno nove objektne izbire (navadno ljubezenske) in z doseganjem heteroseksualnih odnosov. To pogosto spremlja žalost ob izgubi preteklih objektov (majhna količina libida ostaja investirana v infantilno preteklost). Psihoseksualna organizacija v adolescenci pomeni prehod od perverznega obdobja infantilne k zreli, odrasli, genitalni seksualnosti (Nikolić, 1982). Žalost odpira vrata novim investicijam in poistovetenjem (identifikacijam), zato ni presenetljivo, da mnogi avtorji opisujejo adolescenco kot čas, ko je žalovanje naravno, potrebno in nujno, saj adolescent v svojem intrapsihičnem svetu preživlja smrt staršev (v smislu predstav, ki jih je o njih oblikoval v otroštvu).

Narcistična odvisnost prejšnje navezanosti na starše se dezinvestira, medtem ko so drugi objekti reinvestirani. Mlad človek, nad katerim so leta bdeli skrbni starši, začenja vse bolj skrbeti sam zase in nekako postaja »svoj lastni starš« (oče/mati). Energija, ki je bila prej investirana v starševske like, izzove presežek na psihičnem planu. Nove investicije lahko preprečijo ali zavrejo zunanje ovire in/ali notranje zapreke (oralne, analne in falične fiksacije). V tem primeru pride do hipertrofije Jaza z megalomanijo. Uresničene nove investicije pa bogatijo adolescentovo osebnost ter ga krepijo na poti k avtonomiji in jasni identiteti.

Oblikovanje identitete je središčni proces v adolescenci. Lahko ga razumemo tudi kot rezultat žalosti zaradi pozitivnih in dejavnih poistovetenj z istospolnim staršem. Dosežena identiteta je sinhrona s sposobnostjo doživljanja celotnega procesa žalovanja za objektom.

Ob normalnem poteku adolescence začne mladostnik iskati »idealnega očeta«, kar označuje to razvojno obdobje kot čas

»očetovega zmagoslavja«, ne glede na zunanje, vedenjske manifestacije, ki ne potrjujejo nujno te teze. Adolescent, ki se postopoma izvije iz okrilja materinske zaščite, se loti lastnih, avtonomnih dolžnosti, pravic in odgovornosti. Dokončno se mora posloviti od »rajskih« prvin primarnega otroštva in od predstav materinskega objekta, dasiravno ohranja iluzijo za izgubljenim »rajem« (materjo) v fantazijah. Ta nostalgija ga preko intrapsihične obdelave procesa žalovanja vodi do odkritja druge ženske (žensk), pri kateri(h) lahko najde tisto, kar je iskal pri materi. Pri mladostnici je ta proces malo bolj zapleten. Površno in napačno bi sklepali, da si mladostnica poišče »očka« (po analogiji z mladostnikom, ki išče izgubljeno »mater«). Tudi mladostnica namreč išče materinsko toplino in brezpogojno ljubezen in oskrbo. Izgubljeni »raj simbioze« je po vsebini enak za oba spola, ki njegove vsebine bolj ali manj uspešno, lačno, očitno in/ali zadovoljujoče iščeta pri spolnih partnerjih. V obeh primerih pa gre za hrepenenje po »materinskih«, brezpogojnih razsežnostih.

Ne glede na spol mladostnik ponotranja od obeh starševskih likov – od matere običajno predanost in zaupanje, od očeta pa aktivnost in prodornost (po Praper, 1995). Mladostnik, ki mu manjka očetov(ski) lik, je lahko premalo ambiciozen, vztrajen in samoiniciativen. Vsakdo namreč potrebuje identifikacijo z obema, z materjo in očetom, da v sebi odkrije ter razvije in neguje zaupanje, prepuščanje, aktivnost, odločnost, borbenost in prodornost. Mladostnik naj bi v sebi integriral oba pola ter se razvil v celovito odraslo osebnost.

Bolečo nostalgijo za materjo skuša adolescent preseči z oblikovanjem modela idealnega očeta, ki postane vzor in objekt poistovetenja, realni oče pa je dezinvestiran. Opora v idealnem očetu je nasprotna nostalgiji za materjo, obe tendenci pa določata smer izida adolescentne krize – bodisi k avtonomiji bodisi v regresijo. Težnje po avtonomiji se v polnosti izražajo v predstavi idealnega očeta, ki je neodvisen, poln gotovosti, trden in odločen ter preprečuje materi, da bi v odnosu z adolescentom uveljavila svoje nekdanje pravice in privilegije, da bi si »otroka-mladostnika« ponovno prisvojila kot lastno stvaritev. Po drugi strani pa idealni oče onemogoči »otroku-mladostniku«, da bi si prilastil mater. Predstava idealnega očeta je objekt identifikacije, mati pa o(b)staja (kot) objekt želje in nobena poznejša »zamenjava« ne zasenči bolečine, ki jo povzroči izguba matere. Kompenzacijska sposobnost za to največjo mogočo izgubo postane merilo vrednosti vseh ostalih medosebnih izmenjav.

Psihoanalitična razvojna teorija je izpostavila vlogo matere v osebnostnem razvoju otroka (in kasneje mladostnika), kar bi lahko razumeli kot idealiziranje, vendar jo je nedvoumno problematizirala. Glede na spoznanje o rekapitulaciji zgodnjetroškega razvoja v adolescenci, je potrebno poudariti pomen »dobre« simbioze in škodljivih vplivov neustrezne simbioze, kadar mati bodisi ostaja na distanci bodisi kanibalsko zlorablja otroka za vzdrževanje lastne identitete. Bolj pregledna je postala tudi vloga očeta, ki naj bi tako mater (svojo part-

nerko) kot kasneje tudi otroka »zvil« in simbiotskega raja v svet »drugačnih« (skupinskih) odnosov. Oče je ključnega pomena v procesu individuacije, ki terja od otroka samostojna prizadevanja in uporabo lastne agresivne energije za osebno rast. Ob očetu se otrok uči konkurenčnosti, obvladovanja rivalstva in seveda tudi sodelovanja (po Praper, 1995). Oče otroka »vleče« v svet odraslih in je (poenostavljeno rečeno) pomemben že zaradi tega, ker je drugačen od matere.

Tako v obdobju primarne kot v fazi sekundarne separacije v adolescenci je kritično obdobje, ko oče kot materin partner preprečuje njeno oviranje ali zaviranje procesa osamosvajanja. Številne matere zelo tragično doživljajo odraščanje mladostnikov. Oče, ki praviloma nima nostalgije po simbiotskem raju, lahko z zdravim partnerskim odnosom pomaga oblikovati in vzdrževati materin »odrasli« odziv ter tudi tako občutno podpre mladostnikovo napredovanje v samostojnost.

Adolescenti, ki odraščajo brez očeta ali očetovskega lika, imajo pogosto težave na polju samopotrjevanja, samosposlovanja in samovrednotenja, težko obvladujejo in usmerjajo svojo agresivnost – namesto v konstruktivno samouveljavitev pretežno v destruktivnost. Zaradi neustrezno oblikovanega Nadjaza (ki deluje kot neke vrste »notranji oče«) lahko zdrsnemo v delinkvenco. Po drugi strani pa jih negotovost in/ali občutki krivde potisnejo v pasivnost.

»Idealni oče« je lahko v veliko pomoč mladostniku, ko ta dosega avtonomijo. Četudi je neredko še bolj strog od resničnega, to ni problem, če je le dovolj sprejemajoč in če nima previsokih ali prenizkih pričakovanj in zahtev. »Resnični« oče pa mora biti stabilen in dosleden, še posebej takrat, ko mladostnik izgublja kontrolo. Zato je za adolescenta pomembno, da je oče neke vrste stalnica, saj tako njega kot njegovo mater ščiti pred potopom v simbiozi, mladostnika pa še dodatno pred samouničevalnimi vzgibi. Oče je tisti, ki lahko pokaže združljivost tekmovanja in sodelovanja ter odpre vrata v individuacijo in sekundarno separacijo. Vse to pa seveda le, če tudi sam nima simbiotskih težav, nagnjenj in teženj. Oče lahko nauči mladostnika razlikovati med zasluženim ugodjem in iracionalnim pričakovanjem vseobsegajočega zadovoljstva brez napore in/ali plačila, lahko mu pokaže načine konstruktivnega uveljavljanja in racionalnega, z moralno odgovornostjo podprtega odzivanja na probleme. Simbiotska lakota onemogoča polno in zdravo separacijo in individuacijo, kar velja tako za mladostnika kot za oba njegova starša.

6 Identifikacija in oblikovanje identitete v adolescenci

Človek oblikuje in na nek način izdelava svojo osebnost z identifikacijo, ko asimilira lastnosti, vsebine objekta. V objektnih odnosih je mogoče prepoznati tri vrste identifikacij, ki jih je Freud (1966) opisal v *Skupinski psihologiji in analizi* leta 1921:

- **Primarna identifikacija**

Otrok v najzgodnejšem otroštvu še ne razlikuje staršev po spolu in zanj še nimata pomena objektov erotične investicije – ne »prisvaja« si ju kot seksualna objekta, želi si le biti tak kot onadva (ali eden od njiju). Proces primarne identifikacije je ambivalenten in je ekvivalent inkorporacije v oralni fazi, čeprav je že mogoče govoriti tudi o objektivnem odnosu (predgenitalna zveza med objektom in subjektom, ki ju vežejo libidne silnice). Za razliko od primarne identifikacije pa je primarna identiteta predobjektni stadij, brez meje med Jazom in Ne-jazom (nediferenciranost) – stanje konfuzije med dojenčkom in zunanjim svetom.

- **Sekundarna identifikacija**

Tudi v tem primeru deluje mehanizem oralne inkorporacije značilnosti objekta, ki pa je izbran in investiran kot seksualni objekt. Takšna identifikacija je regresivni mehanizem (na primer *histerična identifikacija*, ko objekt ljubezni ni povsem opuščjen, vendar se ga histerik odreče ter se v določenih črtah poistoveti z njim), k njej pa se prištevajo normalne identifikacije s starši v ojdipski fazi. Sekundarna identifikacija je opazna tudi pri še tako stabilnih ljubezenskih odnosih in v procesu žalovanja, ko pride do »prisvajanja« značilnosti izgubljenega objekta ljubezni.

- **Imitacija objekta**

Nastane neodvisno od libidne zveze. Nekateri avtorji (Nikolić, 1982) menijo, da gre za nujno predhodnico identifikacije, ki omogoča Jazu oblikovanje identitete ter vzpostavljanje objektivnih odnosov.

Identifikacija ima ključni pomen v zgodnjem otroštvu, čeravno je mogoče ta mehanizem opazovati in prepoznati v celotnem življenju posameznika. S pomočjo identifikacije je mogoče psihologično razložiti vplive staršev in njihovih vzgojnih sporočil. Identifikacija v pomembnem delu temelji na ponotranjenju. Ravno ponotranjenje je tisti individuacijski razvojni proces, ki omogoči pravo separacijo.

Proces introjeksijske prvih objektov ljubezni sodeluje pri oblikovanju predstav telesnega in duševnega sebstva, občutka lastne vrednosti in doživljanja realnosti. Zadovoljiva introjeksijska prepusti prostor uspešni identifikaciji, s pomočjo katere gradi Jaz svoje značilnosti in funkcije. Gre za identifikacijo z zunanjim svetom prek medosebnih odnosov. Identifikacija je pomembna za izbiro obramb, kajti starši nezavedno ponudijo otroku repertoar obramb, ki se njim zdijo primerne v povezavi z določenimi nagonskimi vzgibi (Nikolić, 1982).

Ob spreminjajočih se vsebinah subjektivnega doživljanja o(b)staja jedro osebnosti, ki daje osebi varen občutek gotovosti, da je (ostaja) identična s seboj. Marsikatera zunanja in/ali notranja sprememba celo okrepi občutje

identitete in zdi se, da so neredko ravno spremembe pogoj za zavedanje identitete (Jerotić, 1988). To jedro, ki daje osebnosti občutek trajnosti in kontinuitete, ni pri vseh ljudeh enako trdno. Šibkost identitete se pogosto obrambno skriva za nevrotične simptome in ideologije. Običajna nespremenljivost je posledica delovanja Jaza, ki se na osebnem in socialnem planu zavaruje pred uničenjem in smrtjo z zahtevo po stalnosti.

Identiteta se začne tam, kjer se zaključi funkcija identifikacije (Erikson, 1976). Identiteta je del osebne organizacije, temeljna zmožnost razvoja in delovanja osebe, ujete med nagonске vzgibe in zahteve realnosti. Od sebstva se razlikuje po tem, da se ne zadržuje na ravni doživljanja, kar je značilno za sebstvo. Sebstvo je namreč vključeno v način doživljanja samega sebe. Gre za splet subjektivnih izkušenj s sabo in o sebi, za način dojemanja svoje telesnosti in podobno.

Človek iz svoje življenjske zgodovine ničesar ne iztrga, izbriše ali zavrže. Podobe se seštevajo, prelivajo, kopičijo. Identiteta je skupek vseh dotedanjih istovetenj, obarvanih z novimi vrednotami in pričakovanji, sestavljenimi v posebno celoto, lastno posamezniku in značilno samo zanj (Žmuc-Tomori, 1983).

6.1 Kriza identitete

Erikson (po Musek, 1982) je v svoji teoriji psihoseksualnega razvoja umestil problem identitetne krize med dvanajsto in petnajsto leto starosti. Po uspešno preseženem obdobju nejasne identitete naj bi adolescent dosegel stopnjo zgodnje odraslosti ter se soočil z vprašanjem intimnosti. Vse večje število avtorjev (Coleman in Hendry, 1990; Stojanović, 1976; Erić, 1984) umešča pozno adolescenco med osemnajsto in petindvajseto leto, krizo identitete pa prepozna kot osrednji problem tega časa. To je pomembno povezano tudi z vedno daljšim šolanjem in materialno odvisnostjo od staršev.

Številni mladi ljudje tako nimajo izoblikovanega občutka o sebi kot o neodvisni osebnosti, na področju spolnosti se ubadajo s kopico težav (zato težko govorimo o njihovi spolni zrelosti), do soljudi včasih le s težavo oblikujejo kolikor toliko odgovoren odnos. Zato tudi ne morejo občutiti lastne celovitosti in zadovoljstva s sabo in svojim početjem. Realen odnos do sebe, lastnih zmožnosti in pričakovanj, kakor tudi do pričakovanj in ocen drugih ljudi se pri njih šele oblikuje. Šele ob doseženem jasnem doživljanju lastne istovetnosti, ob doživljanju sebe in svojega življenja kot resnično »svojega« in ne kot igrače na prepihu nekakšnih tujih sil in/ali usode, lahko govorimo o preseženi krizi identitete.

7 Postadolescenca

Postadolescenca je vrhunec v drami prizadevanj za vzpostavitev notranjega ravnotežja. Adolescentno odtujitev med

Jazom in Nadjazom, v katerem je shranjen tradicionalni vrednostni sistem, zamenja postadolescentni kompromis in usklajeno delovanje obeh psihičnih instanc. V tem obdobju se zaostri vprašanje življenjsko pomembnih odločitev in izbire objekta ljubezni, saj naj bi bila seksualnost že povsem integrirana.

Konflikten odnos med Jazom in Nadjazom povzroči konfliktno doživljanje samega sebe, kar lahko prisili mladega človeka, da zapusti kulturne, politične ali religiozne okvire svoje družine, ali pa ga neizprosno Nadjaz usmeri v togo spoštovanje družinske usmeritve.

Identiteto je mogoče opisati tudi kot vsoto doživetij Jaza (Nikolić, 1982). Kadar osebnost ne doseže tega stanja celovitosti, se običajno odziva s simptomatskimi motnjami histerične, depresivne ali shizofrene narave. Tudi homoseksualnost v postadolescenci je posledica identitetnega boja. Nadjaz, ki je bil v adolescenci ločen od Jaza, zahteva sedaj dokončno psihoseksualno opredelitev (ki je nujni del identitete). S tem stopi v ospredje genitalna plat identitetnih prizadevanj, ki izrinja masturbacijo in predgenitalne aktivnosti tipa voajerizma in ekshibicionizma, da bi prišlo do relativno svobodne objektne izbire na ravni heteroseksualnih odnosov. Simptomi, povezani s konfliktno identiteto, so odvisni od postadolescentove (nevrotične) osebnostne strukture, vsem pa je skupen osiromašen princip realnosti, ki je posledica zlitja fantazmov in realnosti ter izenačenja simbolnega in predmetnega (besede – stvari).

V adolescenci so različne vloge tisto nadomestilo za nepopolno integracijo Jaza, heteroseksualne konflikte in nasprotje med delom in igro, ki mlademu človeku omogoča uspešno in dejavno vključevanje v svet vrstnikov in odraslih. Ponavadi igra več vlog, kar mu pomaga prikriti anksioznost ter vzpostaviti začasno ravnotežje. V postadolescenci pride do identitetnih konfliktov, ki otežijo mehanizem igre vlog. Prizadevanje za stalen občutek istovetnosti, stabilnost idealov Jaza in tudi socioekonomske zahteve prisilijo mladega človeka, da prevzame stalno, eno samo, sebi lastno edino vlogo.

Meje Jaza v adolescenci še niso povsem stabilno investirane, zato ni presenetljiv pogosto ironičen in/ali vzvišen odnos do realnih omejitev. Opazen je v obliki poskusov izjemnih, novih, drugačnih dosežkov, mogoča pa so tudi stanja panike ob misli na dolgočasno, povprečno prihodnost, groza zavoljo morebitne praznine v nadaljevanju življenja, enakega toliko drugim neodmevnim, brez sledu zaključenim zgodbam. Adolescentni posmeh, spontanost in neredko maničnost zamenjajo v postadolescenci skrb, sram, dolgočasje in depresivnost. Realni življenjski problemi začnejo bremeniti postadolescenta, kajti zunanji svet ogroža njegove fantazije vse-mogočnosti, še zlasti pa iluzijo o neizmernih možnostih.

Postadolescent doživlja realnost prek lastnih akcij. Adolescent je realnost doživljal preko odnosov z avtoritetami, liki,

katerim se je upiral, ter pri tem uporabljal tipične mehanizme, kot so izogibanje, odlašanje, pozabljanje in podobno. Ko se zave neizogibne odraslosti, minevanja zaščitenosti v okrilju družine, ob mučnih pretresih, povezanih z identiteto, in ko se poslovi od igre vlog, se je prisiljen soočiti s stvarnostjo, z neolepšano kontinuiteto časa, ki se zaostri in stopnjuje v vprašanju: »Kaj naj storim v življenju?«.

Postopoma začne spoštovati časovne omejitve in s tem se investira preostali del meja Jaza. Časa navadno ne doživlja skozi anticipacijo (v terminih prihodnosti), ampak skozi retrospekpcijo (v terminih preteklosti). Ko povsem osvoji časovno kontinuiteto, doživlja marsikateri postadolescent zgodnje infantilne strahove pred zapuščanjem, pred katerimi pa se zavaruje z magičnim mišljenjem in fantazijami vse-mogočnosti (Nikolić, 1982).

Jasno zavedanje časa se vpne v ekonomsko in poklicno realnost zgodnje odraslosti. Ob (preteklih) ustreznih vzgojnih sporočilih staršev in učiteljev se čas spremeni v vrednoto, ki predstavlja zahteve in standarde Nadjaza. Tako postane kontinuiteta časa mera trajanja, ki jo Jaz prepozna in upošteva.

To, kar je za pogovorni jezik »umiriti se«, pomeni v psihološkem jeziku zaključek igre vlog, sprejemanje časovne kontinuitete, razrešitev identitetnih konfliktov in zaključek identitetnega boja, kar se vse (med drugim) odraža tudi kot potreba po stalnem objektu ljubezni. Nekateri postadolescenti odložijo zaključek igre vlog in/ali sprejemanje kontinuitete časa na »pozneje«. Sprenevedajo se, da bo »realnost« šele napočila. Takšna stanja se lahko podaljšajo. Mnogi konflikti ostanejo tako z zaključkom adolescence le delno rešeni. V nekaterih acting-outih odraslih pa je mogoče prepoznati uresničitev adolescentnih fantazmov. Vse to je odraz šibkega Jaza, ki se ne zmore spoprijeti s procesom žalosti, značilnim za začetek adolescence. Tako za mnoge »odrasle« velja, da so v resnici »podaljšani« (prolongirani) adolescenti, ker niso dosegli ustrezne psihične stabilnosti (Nikolić, 1989) – ali so odpovedali na polju družbene in/ali poklicne uveljavitve ali pa nimajo stabilnega, urejenega ljubezenskega življenja brez občutkov krivde.

8 Primer iz kriminalistične prakse

Predstavljamo primer, s katerim smo se srečali v letu 2000. Imena in vse značilnosti, po katerih bi bilo mogoče prepoznati »resnične« osebe, smo spremenili.

KAKO NAJ BI OČE ENAJST LET SPOLNO ZLORABLJAL MANJO

Dijakinja tretjega letnika ugledne srednje šole je začela navidez nenadoma spreminjati svoje navade, odnos do šole, prijateljev in lastnega hobija, ki ji je pred tem pomenil osrednje polje delovanja in uveljavljanja. Kot izvrstna plesalka je

Manja s folklorno skupino mednarodnega slovesa do svojega sedemnajstega leta prepotovala domala ves svet. Na račun te kulturno-umetniške dejavnosti je imela tudi v šoli poseben status, kar ji je najbrž tudi pomagalo, da je prva dva letnika končala s prav dobrim uspehom. Ni se še odločila, kateri študij bo izbrala, vseskozi pa je gojila velike ambicije.

Manjini starši so bili v okolju, kjer živijo, ugledni in spoštovani. Posebej za očeta je veljalo, da ni samo premožen, ampak tudi »pomemben«. V družini je bil brez dvoma dominanten, vendar privržen tako ženi Janji, kot tudi hčerama Manji in Tjaši. Zlasti starejšo, Manjo, je imel nekako bolj »za svojo«. Podpiral in spoštoval je njeno željo po uspehu, spoznavanju sveta, po potovanjih in odkrivanju drugačnega življenja in okolij, daleč stran od industrijskega mesta, v katerem živijo sami. Za Manjo je oče zmeraj govoril, da mu je podobna. Tudi sam je želel uspeti, postati »nekdo«, kar mu je s trdim delom in vztrajnostjo tudi uspelo. Janja, njegova žena ni bila nikoli takšna. Zadovoljstvo je našla v družinskem vsakdanu, v urejanju hiše in okolice. Ljudje so včasih namigovali, da se »boji« za svojega čednega in uspešnega moža, zato ni presenetljivo, da se je Janja zmeraj trudila za svoj videz in postavo.

Potem je Manja začela manjkati v šoli. Opravičila, ki jih je prinašala, so sicer imela očetov podpis, vendar je bil dokaj očitno ponarejen. Tudi na vaje folklorne skupine je prihajala vse redkeje. V šoli se je izgovarjala na folkloro, tam pa na šolo. Razredničarka je prek Manje nekajkrat povabila starše v šolo. Dekle ji je zardilo, da je sporočila predalo, vendar starši pač nimajo časa, je dodalo vsakič s sarkastičnim prizvokom. Potem je nekega dne oče sam prišel, saj je želel izposlovati za Manjo dovoljenje za udeležbo na gostovanju folklorne skupine pri slovenskih izseljencih v ZDA. O izostankih ni nič vedel, pa tudi o nezadostnih ocenah ne. Doživel je precejšen šok. Ko je razredničarka poklicala Manjo in zahtevala, naj razloži opravičila, izostanke in »podpisana« obvestila o nezadostnih ocenah, je ta trmasto molčala.

Doma sta mati in oče sklenila, da se morata z Manjo resno pogovoriti. Bila sta prepričana, da iskren pogovor reši večino težav. Le da se Manja ni želela pogovarjati. Ko je demonstrativno zapustila kuhinjo in jedrno oddrvela iz hiše, je njena mlajša sestra Tjaša zgroženima staršema brezbrizno navrgla, da je pač najbrž šla k Nejcu. Oče je upajoče rekel, da najbrž ne k Tlakarjevemu Nejcu, pa ga je Tjaša zmagoslavno zavrnila, da ravno k njemu. Tisto popoldne se je porušil velik del predstave o srečni in urejeni družini, ki jo je Janez, Manjin oče, gojil vrsto let.

Tlakarjevi so v okolici veljali za brezdelneže, delomrzneže, za ljudi, ki brez sramu živijo od raznih podpor in drobnega kriminala. Če je izginilo kakšno motorno kolo, avtoradio ali kos orodja, je vsak najprej pomislil na Tlakarjeve »pobe« – Nejca, Nika in Jožija, dobre znanke lokalnih policistov, ki so jih že ničkolikokrat obravnavali pijane, pretepe, udeležene

v prometnih nesrečah in prekrških. Za Nejca, najmlajšega, so ljudje šušljali, da trguje z mamili. Policisti ga niso nikoli dobili z več kot dvema zvitkoma marihuane.

Janez je čakal Manjo pozno v noč. Ko je končno prišla in se skušala kar najbolj neslišno splaziti v svojo sobo na podstrehi, jo je poklical v jedilnico in ji razložil, da od nje pričakuje vsaj pozitivne ocene v šoli, brez ponarejenih podpisov in opravičil. Dokler ocen ne bo popravila, je konec s folkloro in tudi z Nejcem, kdorkoli pač že je to. Manja je ob omembi Nejca planila v jok. Očetu je očitala, da hoče uničiti njeno edino pravo in iskreno ljubezen v življenju, da jo sovraži, saj kdor Nejca, ki ga ona ljubi, ne mara, ne mara tudi nje. Janez je zgroženo opazoval hčerin izbruh, prosil jo je, naj razmisli in se pomiri, ona pa je vedno glasneje kričala, ponavljala, da brez Nejca ne more in noče živeti, da očeta sovraži, mater pa tudi, da je snob, puhel in prazen, ki ne ve, kaj je ljubezen...

Janez se je odločil, da lahko Manja hodi v šolo, potem pa mora biti doma. Če bo popravila ocene, lahko gre na turnejo s folklorno skupino v ZDA, sicer pa ne. Približno dva meseca se je Manja tega sklepa navidez držala. Vsako jutro se je odpravila v šolo, okoli dveh popoldan je bila zmeraj že doma. Dokler ni Janez pozabil nekega dokumenta in se med delovnim časom vrnil ponj domov. Tam je našel Manjo in Nejca. Ko je Nejca napodil iz hiše, je Manja pobesnela. Od takrat je Janez ni več videl. Janji, svoji materi, je sporočila, da bo živela pri Tlakarjevih, ki jo imajo radi in jo razumejo.

Janez je hčerin odhod od doma prijavil na policiji. Svetovali so mu, da odide na Center za socialno delo. Tam so ga poslušali in mu niso nič svetovali, ampak so ga napotili k pedopsihiatru. Ta ga je skušal pomiriti, da bo Manja že sama prišla nazaj, naj bo le potrpežljiv in dovolj razumevajoč, ko se bo znova pojavila. Janez ni dobil odgovora, kaj je storil narobe in kako naj to popravi. Vendar ni imel razloga, da ne bi verjel strokovnjakom, zato je tudi Janjo prepričal, naj bo potrpežljiva. Enkrat mesečno je Manja prihajala k njej v službo po denar, medtem ko ni bilo nikogar doma pa sta z Nejcem odnesla njene stvari.

V šoli nekaj časa niso vedeli, da Manja ne živi več doma. Potem pa se je začela akcija »KAJ TI JE DEKLICA« in Manja je sošolki namignila, da je bila tudi sama posiljena. Sošolka je šla to povedat šolskemu svetovalnemu delavcu, mlademu in vneme polnemu človeku, ki je na srednji šoli prvo leto začel svojo poklicno pot. Še isti dan je poklical Manjo, jo poln razumevanja poslušal, ko je opisovala grozljive domače razmere, psihično nasilje in teror, ki mu je komajda ušla. V dekletovem glasu je začutil tolikšen odpor, gnev in sovraštvo, da je takoj posumil, da je za tistim, kar mu je Manja povedala, še »nekaj več«. Zaslutil je strašno resnico in z vso tenkočutnostjo Manjo povprašal po njej. Dekle mu je zaupalo. Oče jo je od šestega leta naprej spolno zlorabljal. Mama je to vedela, vendar ni nikoli nič ukrenila. Preveč se boji, da bi ga izgubila, zato mu vse dovoli. Najbrž misli, da je boljše, da »to« po-

čne doma s svojo hčerko, kot s kakšnimi drugimi ženskami. Zdaj najbrž to počne mlajši sestri Tjaši.

Stvari so se začele odvijati z bliskovito naglico. Mladi svetovni delavec je telefoniral na policijo. Manja je o očetovem početju povedala Nejcu in njegovi mami, ki je bila takoj pripravljena oditi z njo na Center za socialno delo in vložiti vlogo za začasno skrbništvo. Strokovni tim je povabil dekleta na razgovor in ocenil, da gre za žrtev dolgoletne spolne zlorabe. Primer so prevzeli kriminalisti in zapisali Manjino izčrpno izjavo. V nekaj razgovorih je dekletu opisoval očetovo početje brez kančka omahovanja in groze. Opisala je prostore in načine – kot da bi govorila o vsebini svoje toaletne torbice. Njeno početje je bilo postavljeno v drugo luč – ko se je zaljubila v Nejca in imela z njim tudi spolne odnose, ni mogla več prenašati očetovega zlorabljanja. Oče se je zato hotel Nejca znebiti, saj jo je želel samo zase. Popustila je v šoli, ni imela več veselja do folklorne, varno in ljubljeno se je čutila edino z Nejcem. Ko se doma ni zmogla več izmikati očetu, se je odselila k Nejcu. Ker ni hotela, da bi imel oče kakršnokoli moč nad njo, je želela, da dobi Nejčeva mama začasno skrbništvo. Žal ji je bilo edino za Tjašo, saj je najbrž ona naslednja žrtev. Na mamo je bila upravičeno jezna, ker se ni niti enkrat zavzela zanjo.

Oče in mati kriminalistom nista povedala pravzaprav ničesar. Spolno zlorabljanje sta tajila. Tudi Tjaša je zanikala, da bi jo oče spolno zlorabljal. Možnost, da je spolno zlorabljal Manjo, se je zdela petnajstletnici popolnoma tuja. Povedala je, da je oče sicer strog, ni pa »takšen«.

Janezu, ki je vseskozi trdil, da so »obtožbe« na njegov račun neresnične, so kriminalisti ponudili poligrafsko metodo kot možnost preverjanja resničnosti njegovih izjav. Z najvišjo mogočo stopnjo verjetnosti je bil izključen kot storilec očitanih mu kaznivih dejanj. Ljudje v njegovem delovnem in bivalnem okolju še vedno govorijo o tem, da naj bi posiljeval lastno hčer. Pristojni Center za socialno delo še vedno opozarja kriminalistično policijo na opisani primer. Prepričani so, da je Manja dolgoletna žrtev spolne zlorabe. O tem se z domnevnim storilcem, njenim očetom, kljub njegovim prizadevanjem, na omenjenem Centru za socialno delo ni hotel pogovarjati nihče. Kriminalistična policija je primer zaključila s poročilom okrožnemu državnemu tožilstvu. Manja je kriminalistom nazadnje povedala, da si je vse skupaj izmislila. O ovadbi zoper njo (zaradi krive ovadbe) nimamo podatkov.

Razlaga primera

V Manjini zgodbi je bilo toliko neskladnega in praktično nemogočega, da je že sama po sebi vzbujala številne dvome. Ker pa se v našem prostoru upošteva neke vrste doktrinarna zahteva, da je potrebno domnevni žrtvi spolne zlorabe brezpogojno verjeti, kar sicer nima nikakršnih strokovnih podlag in referenc, vendar je preraslo v normo, so številni »strokovni« sogovorniki utrjevali dekletovo vlogo in nastop. Domnev-

nega storilca, njenega očeta, nekatere službe sploh niso hotele poslušati, medtem ko mu druge (tudi del kriminalistične policije) preprosto niso verjele.

Namesto da bi preučili razsežnosti adolescentne krize in motenost mladostnice, so se strokovnjaki ukvarjali z grozotno, dolgoletno spolno zlorabo, tako indikativnim fantazmom dekleta, ki ima najverjetneje resne psihične težave, povezane s sposobnostjo ljubiti drugo osebo. Te težave izvirajo iz nezavednega zavračanja odraslosti ter iz pobud Jaza in Nadjaza, najbrž pa gre tudi za incestuozne fiksacije na starše (očeta), ki so se v svoji pretirani intenzivnosti ohranile še skozi celotno obdobje latence. V Manjini zgodbi lahko prepoznamo groznjivo v očetovi podobi. Gre za objekt ljubezni iz infantilne preteklosti, kar je v mladostnici vzbujalo anksioznost. Bolj ko je tesnoba rasla, bolj »jasno« ji je najbrž bilo, da je izvor vsega hudega oče, zato se ga je morala na nek način »znebiti«. Odnos z Nejcem je tako mogoče razumeti kot poskus obrambe pred zvezo z objektom infantilnih želja (očetom). Kar pomeni, da je Manja očetu »pripisala« lastno nesprejemljivo željo, da bi jo hotel samo zase, in si izbrala Nejca, v vseh pomembnih, opaznih lastnostih čisto nasprotje svojega očeta.

Namesto, da bi se lotila ene najpomembnejših razvojnih nalog v življenju sploh – tako imenovane ponovne ločitve in osamosvojitve (sekundarne separacije) od staršev, se je mladostnica borila proti grozečim likom iz otroštva – proti očetu, do katerega je najverjetneje vseskozi gojila incestuozno (vsaj na ravni fantazmov) obarvan odnos, in proti materi, ki ji je uresničitev tega odnosa preprečevala. Tu je prišlo do preobrata – izvorna jeza na mater se je nanašala na prepoved incesta in ne na materino popustljivost do očetove iztirjene spolne prakse, ki je sploh ni bilo.

Če sledimo psihoanalitični razvojni teoriji, lahko v obravnavanem primeru opazimo manever obrambe s premestitvijo libida, ko je Manja skušala usmeriti svoj libido iz kroga družine, in namesto progresivne ločitve od staršev izbrala neke vrste »nadomestno družino« (Tlakarjeve) – »nadomestne« starše in znotraj te »družinske« orbite našla tudi očetovemu povsem nasprotni lik (Nejca). Takšna krčevita preusmeritev libida kaže na obrambni značaj manevra, ki je spremenil pomen infantilnih objektov (očeta in matere). Oče je bil z odhodom od doma »onemogočen«, mati je smela kupovati mesečne odpustke z denarjem, seksualne in agresivne težnje, ki so Manjo oziroma njeno biopsihosocialno blagostanje, zdravje in ravnotežje izjemno ogrožale, pa so pri Tlakarjevih lahko brez katastrofalnih posledic prišle na raven zavesti ter dobile možnost (objekt) svoje uresničitve zunaj družine. Ti novi objekti (ljubezni) – Nejc in njegova družina – so seveda povsem določili in uokvirili obliko opisane premestitve, ki je brez dvoma dobila vsaj nekaj kriminalnih razsežnosti (kriva ovadba).

Poleg tega je mogoče v Manjini zgodbi opaziti tudi obrambo s preobratom čustev. Najverjetneje premestitev libida s starševskih objektov ni bila ne dovolj velika ne dovolj hitra,

zato je mladostničin Jaz predelal čustva do staršev v njihova nasprotja (oboževanje (očeta) v silovito zavračanje, spoštovanje v prezir, ljubezen v sovraštvo, odvisnost v upor). Na ta način se Manja staršev ni »rešila« in tudi tesne povezanosti z njimi ni prekinila. Odhod od doma očitno ni bil dovolj, dekleta sta najbrž pestila vse večja tesnoba in nemir, najverjetneje tudi občutki krivde. Vse to je dinamično vzeto izjemno naporno in nevarno, zato je prišlo do krepitve obramb (zlasti zanikanja pozitivnih čustev in t. i. formacije reakcij). Manja je venomer razlagala, kako grozno ji je bilo doma. Vsaka naslednja izpoved je bila bolj pretresljiva, oče bolj in bolj iztirjen. Najprej je pripovedovala, da jo je zlorabljal samo on, kasneje je opisovala, kako jo je »dajal« svojim prijateljem. Obrambno invertirana agresivnost in sovraštvo sta bila za dekletov Jaz najbrž neznosna grožnja, zato si je Manja »pomagala« s projekcijo in v starših »prepoznala« svoje preganjalce, tlačitelje in mučitelje, kar se je v opisanem primeru stopnjevalo malodane do paranoidnih reakcij. Zato je tudi želela, da dobi Nejcova mama skrbništvo nad njo, kot da bi jo takšna formalna rešitev lahko osvobodila lastnega čustvovanja in doživljanja.

Ko je Manja opisovala spolne odnose z očetom, je v resnici govorila o spolnih odnosih, kakršne in kot jih je imela z Nejcem. Koliko čustev je izražala, ko je govorila o očetu, in koliko brezbriznosti, ko je opisovala Nejca, se najbrž ni niti približno zavedala. Ujeta v primež fantazmov, ki jih ni ne smela ne zmožna spustiti na raven zavedanja drugače, kot skozi krivo ovadbo, Manja žal ni bila deležna ustrezne in potrebne strokovne pomoči. Glede na razpoložljive podatke, nihče od pristojnih strokovnjakov Centra za socialno delo in šolske svetovalne službe ni odstopil od »zapovedi«, da je potrebno domnevni žrtvi popolnoma verjeti. Ob tem pa so spregledali še en mogoč izid oziroma nadaljevanje Manjine zgodbe: mogoč je tudi obrat agresije od drugih (starševskih objektov) k samemu sebi, kar se lahko sprva kaže kot depresivnost in samozaničevanje, včasih pa prerase v samouničevalne težnje in samomorilnost.

Manjine težave najverjetneje izvirajo iz neugodnega razpleta Ojdipske situacije (psihoanalitična razvojna teorija je izraz »Elektrin kompleks« zavrgla kot nepotreben; po Praper, 1995), ko se rivalstvo z materjo ni razrešilo s pozitivnim poistovetenjem z njo. Najbrž je vseskozi ljubosumna mati, skoraj gotovo tudi sama priklenjena na neuspešno simbiozo in pretirano ujeta v nikoli potešene težnje po posedovanju, z zavistjo do hčere, očetove ljubljenske, bistre, ljubke, ambiciozne in obetavne, vnašala v njun odnos veliko sovražnosti. Od tod lahko izvira del Manjine jeze na mater, ki ji v resnici ni pustila do očeta. Mati ni bila dovolj prepričljiv pozitivni vzor, Manja je na njej videla vse preveč napak in se je celo trudila, da ne bi bila takšna kot ona, kar pa je le še poglobilo ojdipsko zadrego. Zaradi lastne ljubosumnosti mati tudi ni zmožna sodelovati pri deseksualizaciji odnosa med možem in hčerjo, kar bi neizogibno utišalo grožnjo incesta. S tem, ko se je užaljeno umaknila, je izrazila svoje nasprotovanje in brž kot ne dokaj hitro pritegnila moževo nedeljeno pozornost. In navidez zmagala v ljubezenskem trikotniku.

V družini je bila mati vedno »druga« po pomembnosti in veljavi. O vsem pomembnem je odločal oče. Tudi v šolo je hodil in ko so se začele »težave« z Manjo, jih je skušal reševati na policiji, v Centru za socialno delo, pri pedopsihiatru. Materin »odmik« od žarišča problema je mogoče razumeti kot njeno dosledno in stabilno »stransko vlogo« v družinskem sistemu in kot njeno »maščevanje« tako partnerju kot tudi hčeri (nekdanji »ljubezenski« dvojici). Če gre verjeti vsaj delu Manjine izpovedi, dekleta ni razvilo ustrezne navezanosti na mater. Ob krhki navezanosti se zdi upravičeno sklepanje na neuspešno simbiozo, saj je bila mati bolj zaposlena s strahovi, da bo izgubila moškega, da jo bo prevaral in zapustil, kot pa s potrebami deklice. Tudi zato je postalo osamosvajanje za Manjo izjemno ogrožujoče. Po drugi strani pa so ji odnos do očeta in fantazmi, povezani z njim, predstavljali drugo neznosno grožnjo. Od tega je skušala nekako pobegniti. Našla si je »nadomestno« mater, »nadomestno« družino in »nadomestnega« spolnega partnerja. Splet okoliščin, predvsem pa napačno populariziranje spolnih zlorab v laični in strokovni javnosti, je pripomoglo, da je ubesedila svoje fantazme, strahove in nerešene konflikte, ter povedala zgodbo, ki smo jo deloma predstavili.

9 Zaključek

Slovenska kriminalistična praksa je leta 2000 najbolj odmevno trčila ob problem adolescence ob ovadbi dveh mladoletnih osumljencev za dve kaznivi dejanji umora. Vendar je bilo takrat več pozornosti strokovne in laične javnosti namenjene vprašanju kriminalistične taktike in metodike kot pa posebnostim razvojnega obdobja obeh osumljencev, čeprav bi nedvomno lažje in ustrezneje opredelili motive in (ne nazadnje) sestavili ovadbi, če bi se poglobili v posebnosti in značilnosti adolescence.

Pragmatizem in praktičizem ne bi smela biti ključni značilnosti kriminalistične dejavnosti. Zato je pomembno in potrebno ponovno opozoriti na nujnost usmerjene specializacije in vključevanja posebnih podpornih preiskovalnih metod v primerih, ko kriminalisti obravnavajo adolescentne osumljence in/ali žrtve. Strokovni okvir oziroma temelji in razsežnosti kriminalističnega dela in poklica neredko zahtevajo od kriminalistov, da spoznavajo najrazličnejše družinske tragedije. Zato tudi vseskozi poudarjamo, kako stresen in naporen je ta poklic. Kar pa seveda ne more biti sprejemljiva razlaga ali opravičilo za tiste, ki tovrstne tragedije zaradi premajhnega znanja poglobljajo ali celo povzročajo.

LITERATURA:

1. Blanck, G., Blanck, R. (1985). *Ego psihologija*. Zagreb, Naprijed.
2. Coleman, J.C., Hendry, L. (1990). *The Nature of Adolescence*. London, New York, Routledge.

3. Erić, L. (1984). **Poremečaj identiteta**. Psihijatrija danas, 16, str. 221-233.
4. Erikson, H.E. (1976). **Omladina, kriza, identifikacija**. Titograd, Naučna knjiga.
5. Freud, A. (1947). **The Psycho-Analytic Treatment of Children**. London, Imago publishing.
6. Freud, S. (1966). **Three Essays on the Theory of Sexuality** (1905). London. The Hogarth Press.
7. Freud, S. (1966). **Group Psychology and the Analysis of the Ego** (1921). London. The Hogarth Press.
8. Freud, S. (1987). **Nezavedno** (1915). Metapsihološki spisi. Ljubljana, Studia Humanitatis, ŠKUC, str. 119-176.
9. Freud, S. (1987). **Jaz in Ono** (1923). Metapsihološki spisi. Ljubljana, Studia Humanitatis, ŠKUC, str. 301-364.
10. Jerotić, V. (1981). **Neurotične pojave našeg vremena**. Beograd, Kolarčev narodni univerzitet.
11. Jerotić, V. (1988). **Čovek i njegov identitet**. Beograd, Gornji Milanovac, Dečje novine, Medicinska knjiga.
12. Jones, E. (1948). **Some Problems of Adolescence** (1922). London, Paper on Psycho-Analysis, Bailliere-Tindall & Cox, str. 389-406.
13. Kapor-Stanulović, N. (1988). **Na putu ka odraslosti**. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
14. Kondić, K. (1987). **Psihologija ja**: Psihoanalitička razvojna psihologija. Beograd, Nolit.
15. Musek, J. (1982). **Osebnost**. Ljubljana, DDU Univerzum.
16. Nastović, I. (1988). **Psihopatologija ega**. Ego psihologija psihičkih poremećaja. Gornji Milanovac, Dečje novine.
17. Nikolić, S. (1982). **Psihijatrija dječje i adolescentne dobi**. Zagreb, Školska knjiga.
18. Nikolić, S. (1989). **Svijet dječje psihe. Osnove medicinske dječje psihologije**. Zagreb, Prosvjeta.
19. Praper, P. (1989). **Teorija Haralda Schultz-Henckeja ter novosti v psihoanalitični teoriji in praksi**. Zbornik prispevkov »Bregantovi dnevi 1988«. Ljubljana, Društvo psihologov Slovenije.
20. Praper, P. (1995). **Tako majhen, pa že nervozen!?** Predsodki in resnice o nevrozi pri otroku. Nova Gorica, Educa.
21. Selič, P. (1992). **Psihodinamsko ozadje (ne)uspešnosti pri študiju**. Magistrska naloga. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
22. Selič, P. (1999). **Psihologija bolezní našega časa**. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
23. Stojanović, L. (1976). **Seksualnost studenata, osećanje identiteta i kulturna sredina**. Psihijatrija danas, 3-4, str. 387-390.
24. Tomori-Žmuc, M. (1983). **Pot k odraslosti**. Ljubljana, Cankarjeva založba.
25. Tomori, M. (1987). **Psihodinamika nasilnega vedenja v adolescenci**. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 38 (4), str. 305-313.
26. Winnicott, D.W. (1972). **The Maturation Process and the Facilitating Environment**. London, The Hogarth Press.

The significance of the psychoanalytic developmental theory for understanding the dynamics of criminal offences committed in adolescence

Polona Selič, Ph.D. in Psychology, Investigation Support Unit, Criminal Police Directorate, Štefanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper explains the basic concepts of the psychoanalytic developmental theory and uses these concepts to describe a complexity of developmental processes in adolescence. Special attention is paid to the adolescent crisis, to the identity crisis and the formation of identity, secondary separation and individuation in adolescence, but the paper also highlights possible psychopathological phenomena in this developmental age. Less than one third of all perpetrators reported to the police in the Republic of Slovenia in 1999 were between the ages of 18 and 24 and less than a half of all reported suspects in 1999 were under 24. On the assumption that the development age of (late) adolescence extends even to the age of 25, it can be concluded that in 1999 nearly every second reported suspect was an adolescent. Even a half of that portion of adolescents among reported suspects would be sufficient to call attention to the need for the crime investigation operative service to acquire additional and profound knowledge of this developmental age. In this paper, this age is presented in the language of psychoanalytic developmental theory, which does not allow any simplifications, but enables insight into the complexity of these processes and possible outcomes of the developmental age. The described concepts have also been used for the explanation of a case in which the author participated in its final stage.

Key words: adolescence, puberty, identity, object, object relation, instinctive motives, defense mechanisms, suicide, toxicomania

UDC 343.3/7-053.6 + 159.922.8